

zichte van het passief vrouwenkiesrecht, niet kan steunen op een bepaalde uitspraak in de Heilige Schrift, waarin praktische aanvaarding van het vrouwenkiesrecht geboden of verboden wordt" en we moeten de principieel zijde van dit vraagstuk dan ook nauwgezet tot deze juiste verhoudingen beperken. Immers, indien we te doen hadden met een absolute beslissing van het Woord Gods, mocht er niet alleen niet aan gedacht worden een vrouw candidaat te stellen, maar waren al onze vrouwen uit kracht van haar zielsovertuiging geroepen de Overheid ongehoorzaam te zijn, als deze haar op-roep om aan haar stemplicht te voldoen.

En zoo staat het niet.  
Deze consequentie aanvaardt niemand.  
Zelfs de meest vurige tegenstanders van het vrouwenkiesrecht onder ons, durven deze ongehoorzaamheid niet te prediken, maar daarin ligt tegelijk uitgesproken, dat degenen, die de genoemde bevoegdheden wel aan de vrouw willen toekennen, niet zonder meer als ongehoorzaam aan 's Heeren ordinantiën mogen gebannen worden.

Wij moeten voorzichtig zijn.  
Voor een scheuring moeten we waken, en daarom is het voor onze partij zoo goed, dat de resolutie van het Centraal-Comité inzake het passief vrouwenkiesrecht is aangenomen. Onze Friese broeders hebben dit tenslotte zelf wel gevoeld. Zij begrepen wel, dat, wanneer het Sneeker voorstel, (ik spreek nu niet over de Sneeker-motie in haar geheel), werd aanvaard, het vrouwenkiesrecht in die mate principieel was veroordeeld, dat er voor de aanhangers slechts twee wegen overbleven: of hun gevoelens laten varen, of onze partij vaarwel zeggen. En dit laatste mocht niet. Hoezeer op principieele vastheid moet worden aangedrongen, en hoe wijd we de deuren openzetten voor ieder, die zich niet bij ons thuis gevoelt, om heen te gaan, een dergelijke tweespalt zou onverantwoordelijk wezen, en in dezen critieken tijd niet duldzaam.

Daarom moest vooral het Gorcumse voorstel vallen.

Evenals het amendement van Utrecht.  
Ik geloof niet, dat voor deze voorstellen een meerderheid te vinden was, doch gesteld eens, dat de vergadering zich had laten overhalen, om de uitzonderingsgevallen toe te staan en de deur te openen, dan zou het meerendeel van onze anti-revolutionaire broeders en zusters diep zijn teleurgesteld, en was de kans op splitsing nog grooter geweest.

De resolutie van het Centraal-Comité wees den volgenden weg.  
Zij plaatste zich op het standpunt van het programma van beginselen, en sprak uit, dat, zolang dit programma niet gewijzigd, en het passieve kiesrecht door ons als partij niet is aanvaard, geen vrouwen zullen candidaat gesteld worden, en zelfs geen enkele exceptie mag worden toegelaten. Doch zij ontnam den voorstanders evenmin het recht om te gelooven, dat het in het belang der partij en van ons volk kan zijn, dat eerlang ook de vrouw haar intrede doet in het Parlement, of in de Staten en Raden.

Voor die overtuiging is ons volk niet warm.  
Het kan deze emancipatie der vrouw nog op lange na niet toejuichen, en zeker, het aanvaardt het actief kiesrecht, en onze vrouwen gaan allen naar de stembus, doch niet omdat ze dit stemrecht begeerd hebben, maar omdat het ons opgedragen is. Deze gansche zaak danken we aan de revolutie-vrees van November 1918, en het is zoo ongelukkig, dat ons ministerie, dat in die donkere dagen ter eener zijde krachtig en finis kon optreden, aan den anderen kant de eene concessie na de andere gedaan heeft.

De gebroedershistorie deugt niet.  
Precies als bij veel sociale maatregelen.  
Toen de nood dreigde is er, en psychologisch kunnen we dit uitsprekend verklaren, teveel beloofd, en de achterstand en sociale tekorten eischen ook, dat er ingegrepen werd, maar bij die overvloedige beloften is te weinig gerekend met de normale ontwikkeling van het sociale leven, en met den, steeds donker wordenden economischen toestand.

Welnu, het vrouwenkiesrecht is op dezelfde wijze tot ons gekomen.  
Wij hebben er niet om gevraagd, en de anti-revolutionaire partij heeft het niet gewenscht, en wanneer het ons niet opgelegd was, zouden wij het nimmer op ons programma van wenschen geplaatst hebben. En ik geloof, de christelijk-historische ook niet. Het vooruitstrevende deel in deze partij moge zich in den tegenwoordigen gang van zaken verheugen, er is een breede schare, die meer voor onze resolutie gevoelt, en zeker niet tot de regering gekomen was met de vraag: open de stembus ook voor de vrouw. Doch nu dit kiesrecht wel is geworden, en onze vrouwen geroepen worden haar stem uit te brengen, hebben wij geen vrijmoedigheid aan deze roeping ongehoorzaam te zijn. Dit zouden we moeten wezen, indien de Schrift ons uitdrukkelijk verbood dezen weg te betreden, doch nu we in deze quaestie van de vrouwelijke bevoegdheden op politiek terrein, niet met een primair, maar met een afgeleid, secundair beginsel te doen hebben, kan er voor de christe-

lijke vrouw geen bezwaar zijn, de taak, die de Overheid haar oplegt, te volbrengen.

Daarmede juichen we het vrouwenkiesrecht nog niet toe.

Noch het actief noch het passief heeft onze sympathie, en wat laatste aangaat, kan ik me aansluiten bij het oordeel van de Commissie-Idenburg. God heeft in het algemeen de vrouw een andere taak gegeven en als wij in het licht van Zijn Woord de roeping en bestemming der vrouw beziën, teekent zich voor ons oog een ander pad af.

Nu beroepen de voorstanders zich steeds op Debora.

Bekort dit beroep zeer ongelukkig en zwak.  
Debora is opgetreden in een tijd, toen de mannen te lui en te laf en te lamkendig waren, (vergeef me dit niet-parlementaire en toch veelzeggend woord), om een hand uit te steken tot Israëls behoudens. Wie het lied van Debora leest, merkt hoe droef het met de mannen Israëls gesteld was. Ruken bleef tusschen de stallingen om het gebiaai der kudde te hooren. Dan onthield zich in zijn schepen, en kwam niet te hulp. Gilad bleef aan gene zijde van den Jordaan. Asor trok zich in zijn zeeplaatsen tusschen de gescheurde vestingen terug. Barak durft alleen niet, en Meroz, een stad, die op het terrein van den strijd ligt, wordt gevloekt, omdat zij niet gekomen is tot de hulp des Heeren, met de helden.

In dien tijd roept God Debora.  
Om! al er geen man meer is.

Omdat Israël geen held meer kent, en... op die uitzondering, die waarlijk voor de mannen niet vleitend is, gronden veel voorstanders van het passief vrouwenkiesrecht hun argumentatie. Terecht is op de Deputatenvergadering tegen dit argument en beroep op de Heilige Schrift opgekomen, en wanneer er geen krachtiger bewijzen worden aangevoerd, is het pleit al zeer zwak. Die zwakheid ligt m.i. ook in de overigen indrukwekkende lezing van wijlen Ds. Sikkels over: „De groote toekomst en de vrouw". Hij stelt daarin op den voorgrond, dat de vrouw den man niet mag verdringen, doch hij voorspelt, dat de tijd kan en zal komen, dat het leven roept om vrouwenraad. En dan moet de vrouw zich geven. Dan mag zij zich niet onttrekken, en hebben wij haar niet tegen te houden.

Natuurlijk niet.  
Als het moet.

Als de vrouw geroepen wordt.  
Doch wat kan er al niet gebeuren, wanneer de nood roept om krachten, die in normale omstandigheden niet gebruikt worden! Dan grijpen we aan, wat onze hand vindt om te doen, en geven we ons aan een arbeid, waaraan we, als alles z'n gewoon verloop heeft, niet denken. En als het gebrek aan mannelijke kracht zoo groot is, dat de vrouw moet te hulp komen, en wanneer de levensnood zoo stijgt, dat dit leven roept om vrouwenraad, zal er dan een anti-revolutionair de Debora's verhinderen om zich aan de spits te stellen?

Meerdere praktische bezwaren waren aan te voeren.  
Doch ik wil het hierbij laten.  
Het was alleen mijn bedoeling de juistheid en het profijtlijke van de beslissing der Deputatenvergadering te doen uitkomen, en m.i. zal de praktijk bewijzen, dat deze weg de meest uitnemende is.

K. D.

## LITERATUUR EN KUNST.

### Christendom en Kunst.

#### VI.

Is het nu wel wenschelijk, werd ons reeds van verschillende zijden gevraagd, deze twee levensrichtingen zoo tegenover elkander te plaatsen, alsof zij niets met elkaar gemeen hadden? Hadden wij niet liever het probleem anders moeten aanpakken, en ook hier dadelijk moeten wijzen op het Calvinisme, wijd van perspectief, dat ons leert, hoe het „schoone en het goede beide hun normen ontleenen aan één beginsel?

Nu meen ik, dat hier slechts sprake kan zijn van een verschil in methode. Het opzet heb ik deze wijze van behandelen gekozen. Het kan noodig zijn vanuit de praktijk met al haar verwikkelingen op te klimmen, omdat wij van boven af neerdalend zoo vaak blijven zweven! Wij hopen bij deze wijze van behandeling niet af te voeren van, maar integendeel juist heen te wijzen naar het punt, vanwaar men bij een andere, misschien onder ons meer gebruikelijke, methode pleegt uit te gaan.

Zoo zijn we nu weer teruggekomen, maar beter toegerust, tot de hoofdvraag, reeds in ons eerste artikel gesteld. Is er praktisch-reel een verzoening mogelijk van Christendom en kunst? Of is ons spreken van „Christelijke kunst" een frase, en hebben wij het ons al te gemakkelijk gemaakt, toen we dachten, dat een Christen in zijn kunstwerk niets anders kon dan zijn God verheerlijken, (dus „Christelijke kunst" ons schenken?

En toch, wij vinden dat in zulk een „verzoening" eigenlijk het ideaal ligt! Er ligt zoo iets echt-menschelijks in dezen drang naar verzoening en synthese. Steeds weer neigt het menschelijk denken naar samenvatting onder groote gezichtspunten, naar

oplossing der eenzijdigheden in één grootsche gedachte. Daarom bewonderen wij een filosofisch stelsel als indrukwekkend kunstwerk, omdat het een eenheid is, ook al kan het als hoogste waarheid nooit vinden de instemming van ons gemoed. Elke tegenstrijdigheid roept om verzoening, elke dissonant schreit om oplossing in harmonie! Het is het willen-saamvatten van het heelal onder één formule. Deze drang naar synthese kan zich zelfs zoo heftig uiten, zoo nietsontziend zijn weg gaan, dat elk verband met het leven teloor gaat, en een aprioristische (voorbarige) constructie alle contact met de levende werkelijkheid kwijt raakt.

Och, hoe gemakkelijk gaat het ook hier weer te zeggen, dat deze twee levensrichtingen verzoend zijn met elkander, dus ook voor ons verzoend moeten worden. Maar voor wien zijn ze waarlijk verzoend? Trouwens, wie waarlijk meegestuwd wordt met de aesthetische levensrichting, voelt heel spoedig het goedkope van een oplossing in enkele woorden, en de naïviteit, ja lichtvaardigheid, waar mee men zulk knutselwerk durft aan te prijzen.

Maar gelooven wij dan in 't geheel niet aan een verzoening, niet slechts op papier, maar ook in de werkelijkheid van ons leven? Ja, maar deze verzoening zal veelal blijven een verzoening-in-hope, al hebben ze geleefd en zullen ze misschien weér komen, de begenadigden, de groote verwerkelijkers van het ideaal, in wier kunstwerk vroomheid en schoonheid als twee-eenheid onthloeiën!

Maar toch zal het wel altijd blijven een opklimmen tot de vooruitgenieting van een komende heerlijkheid!

Intusschen schijnt het voor ons moeilijk te wachten en geduldig te zijn, en te erkennen, dat hier nooit deze twee levensrichtingen volkomen verzoend zullen zijn. Want als wij ongeduldig geworden zijn, kost het moeite ons te beheerschen, dat we niet vooruitgripen „als een roof" wat als ideaal uit de verte wenkt, — of wij gaan het probleem behandelen als een Gordiaanschen knoop, ook al een kenmerk van ons ongeduld!

Maar er is in ons leven zooveel, dat vraagt om verzoening, en toch blijft het ideaal onvervuld. Altijd is er weer de spanning, het jagen-om-te-grijpen, zelden het gegrepen-hebben! Het brengt ons niets voort uit of wij al spreken van een leven in, maar niet van de wereld, — of ja, we mogen het toch wel zeggen, als we het maar goed met elkander eens zijn, dat we hiermee slechts woorden bijeenbrengen, en dat onverminderd voortduurt de levensspanning, en dagelijks waerkeert de levensstrijd.

Er is reden te vreezen, dat niet voldoende beseft wordt, welke dingen men tracht te vereenigen, wanneer men zoo spoedig een oplossing gereed houdt.

Wie in de kunst niet meer kan zien dan een uitvinding van de menschelijke samenleving om „zich te verzetten", kan niet begrijpen, hoe hier klemt de eisch van het Christelijk leven. Voor hem is hier zelfs geen probleem te bespeuren.

Maar ook, wie niet bij ervaring weet, wat het zeggen wil zijn kruis dagelijks op te nemen en Christus na te volgen, — wat het zeggen wil al het aardse gering te schatten in het licht der goddelijke hovenardsche werkelijkheid, die voert ook niet hoe hij in conflict kan komen met zijn kunstzin, die overal schoonheid speurt, ook in de dingen der „wereld".

Men anders schat al te vaak de geweldige macht, die de kunst uitoefent op haar ingewijden. Er is misschien wel geen enkele macht op geestelijk gebied, die den mensch zoo sterk kan aangrijpen als de kunst, die zich rechtstreeks richt tot zijn hart, en met hem spreekt van ziel tot ziel.

Wij spraken zooeven van het behandelen van het probleem als een „Gordiaanschen knoop". Wij willen een voorbeeld kiezen, om onze bedoeling toe te lichten. Men hoort onder ons nogal vaak de leus: „Voor den Christen geen kunst, dan die strekt tot verheerlijking van Gods naam!" Is dit echter bij nader bezinnen iets, dat ons praktisch veel verder helpt? Het zal velen met mij moeilijk vallen dezen maatstaf aan te leggen bij hun kunst-waardering. Niet, omdat wij met de woorden op zich zelf niet instemmen, maar omdat ze zoo weinig houvast geven, als we er mee de wereld in gaan!

Velen hebben in hun verlegenheid getracht het probleem aan een oplossing te helpen, door van den één of anderen kant iets af te slijpen, d.w.z. door of het aesthetische te verminken of de eischen van het ethische leven te verzwakken. Om met het eerste te beginnen: van het verzwakken der aesthetische eischen zouden wij helaas menig voorbeeld kunnen noemen. Hier wordt te kort gedaan aan de hooge betekenis der kunst. Waarlijk, het „schoone" dient niet om „afleiding" te geven, en de kunst mag niet in dienst gesteld worden van het vermaak, al heeft zelfs een Rousseau gezegd: „Kunsten dienen enkel tot uitspanning". Hiertegenover moeten wij nadrukkelijk als onze overtuiging uitspreken, dat kunst alleen en uitsluitend is openbaring van schoonheid en als zodanig dan ook dient beoordeeld te worden.

Om een kunstwerk zuiver op ons te laten inwerken, moeten wij iets heel eenvoudigs doen: het laten uitspreken! Toch schijnt dit eenvoudige voor

velen nog heel moeilijk; zij komen dadelijk bij het begin al met hun interrupties. Hiermee bedoel ik nu niet, dat geen andere dan aesthetische maatstaf mag worden aangelegd (waaroever straks), maar het kunstwerk worde in de eerste plaats geapprecieerd als kunstwerk, zooals het zich ook bij ons aandient. Ten slotte moge dan onze conclusie zijn, dat het een „daemonisch kunstwerk is, het zij zoo, maar het is kunst, al is het dan „zondige“ kunst.

Deze dingen kunnen niet nadrukkelijk genoeg gezegd worden, want het schijnt menigmaal, alsof het geloof in Jezus als den Christus der Schriften in zulk een vorm optreedt, dat het geweld doet aan de scheppingen der kunst. M.J. heeft Gunning zeer juist gezegd: „Waar het geloof of hatelijk maakt, of onvatbaar om de dingen zelve te begripen, daar is het slechts een schijn-geloof, en het is goed, dat het dan ontmaskerd worde.“

De hooge beteekenis der kunst wordt miskend, waar men haar maakt tot dienares van godsdienst en zedelijkheid. Al kan zij zeer zeker voor deze beide haar waardij hebben, toch is zij er niet om de religie of om de zedelijkheid, maar heeft haar eigen levensfeer! Kuyper heeft gezegd: „Religie en kunst hebben elk een eigen levensfeer, sferen, die, aanvankelijk nauwelijks onderscheiden en deswege ineengemengd, bij rijker ontwikkeling van zelf uiteen gaan... Niet alleen de Religie, maar ook de Kunst vraagt daarom bij hooger ontwikkeling om een zelfstandig leven, en de twee stengels, die aanvankelijk door een gevlochten waren en daarom van een zelfde plant schenen te zijn, blijken dan te stoeien elk op een eigen wortel.“ Zeer zeker is er een tijd geweest, waarin godsdienst en kunst samenvielen, zoodat de laatste slechts in verband met de eerste kon gedacht worden, maar evenmin valt het te ontkennen, dat de kunst zich reeds lang een zelfstandige plaats veroverd heeft.

De kunst staat bovendien waarlijk te hoog, om zich te vernederen tot slavedienst. Maar toch toornit b.v. een Tolstoj tegen de kunst, die volgens hem slechts een genoegen der zinnen is, waarom hij ook alle kunst afkeurt, die niet opzettelijk een zedelijk doel beoogt. Zeer merkwaardig is een opmerking, die ik vond in zijn weinig gelezen, maar toch voor wie Tolstoj goed wil leeren kennen, zeer belangrijk geschrift: „Wat is kunst?“ Hij erkent daarin (ergens in een noot aan den voet van een pagina), dat hij ook zijn eigen artistieke producties op twee uitzonderingen na tot de categorie der „slechte kunst“ rekent! Poëzie, muziek, schilderen en beeldhouwkunst moeten in de eerste plaats verheffende gedachten opwekken, reine strekking hebben, vrane gezindheid brengen onder de menschen.

Dal deze Tolstoj'sche kunstopvatting uitloopt op een vernedering der kunst, is duidelijk genoeg. Toch kan men vaak allerlei uitingen beluisteren, die gegronde reden geven tot de veronderstelling, dat velen nog zulk een kunstopvatting zijn toegedaan. Er wordt veel gelezen, maar het boek moet allereerst zedelijke waarde hebben en er wordt schromelijk weinig aandacht geschonken aan de aesthetische waarde van wat men leest.

## POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN.

### Aesthetische Christusbeschouwing.

X.

(Ons beginsel en tegenover).

Wat moet nu tenslotte onze houding tegenover dit alles zijn?

Ik zou allereerst zeggen: laat niemand hooghartig veroordeelen. Men kan soms ook iemand verwerpen, over wiens gevaar men niet alleen niet hoengekomen is, maar aan wiens steen des aanstoots men zelfs niet eens nog toegekomen is. Daar zijn er, die ons wel dwingen, om, als Prof. v. Dijk zegt: „in den grond zijn wij allen artistiek aangelegde naturen, geloof ik“, onder dat „geloof ik“ een dikken streep te zetten.

Ik zou voorts willen zeggen: laat ons beginnen in onze beschouwingen en in onze praktijk de kracht, ook de mystieke kracht van scherp theïstisch geloof boven pantheïstische en ook boven panchrististische aesthetiek en religie te bewijzen. Laat ons, om gevrijwaard te zijn van de aanraking, zelfs de lichtste, met zulk een vorm van aesthetische religie de tegenstelling poneeren tusschen deze aesthetische en onze theïstische religie.

Want de eerste begroet 'tschoone als heilig en doet dat naar eigen subjectief criterium; de laatste ziet in het heilige het schoone, naar den objectieven openbaringsmaatstaf Gods. Theïstisch geloof ziet zijn object (God) in persoonlijke zelfopenbaring, maar aesthetische religie kent in 't algemeen geen bepaald object. Theïstisch geloof onderwerpt het natuurlijke aan den wil Gods, aan het ethische; maar de aesthetische doet andersom; hij blijft tenslotte natuurmensch. Ik zou niet graag Kierkegaard naspoken, als hij zegt: „het aesthetische in een mensch is datgene waardoor hij onmiddellijk is, wat hij is; het ethische is datgene waardoor hij

Wie nu geen aesthetisch genot begeert, of zich niet ontkanlijk hiervoor weet, kan men moeilijk verwijten maken, maar wel dengen, die tegen beter weten en besef in aanprizen als „kunst“, wat in de verste verte hiermee geen gemeenschap heeft, alleen omdat het zoo goed bedoeld en omdat het zoo „Christelijk“ is!

Daartegenover moeten wij als onze overtuiging durven uit te spreken, dat het een heilloos pogen is met het aesthetische opzettelijk een ethisch doel te bereiken, omdat het waarachtig schoone dan zeker en gewis te loor gaat, tot schade voor onze eigen persoonlijkheid, die mede door de schoonheid gevormd wordt. Het kan goed zijn, het eens onomwonden uit te spreken: de kunstenaar, die zich bij zijn werk opzettelijk een zedelijk doel voor oogen stelt, pleegt niet minder dan vermaad aan de kunst en zou voor zichzelf moeilijk op den naam van „kunstenaar“ aanspraak kunnen maken.

W. E. ENGELKES.

## UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN.

### De Amerikaansche Standaard.

De Amerikaansche Standaard, een dagblad, moest worden opgeheven. Dit dagblad werd geredigeerd door dominee J. Clover Monsma. Het blad werd uitgegeven in Chicago. Na de staking der uitgave heeft de „vader“ van dit blad een boekje van ongeveer honderd bladzijden geschreven onder den titel: waarom the American Daily Standard faalde. Hij vertelt daarin, hoe hij op de gedachte was gekomen om zoo'n blad uit te geven en welke eischen hij aan zoo'n dagblad stelt. De critiek door hem op den inhoud der Amerikaansche dagbladen geefend, schijnt mij juist te zijn en gegrond, het motief dat hem met zijn medestanders tot de oprichting van zijn blad deed besluiten, lijkt mij van edel karakter. De Amerikaansche dagbladen zijn niet uitgesproken anti-christelijk, doch zij gaan evenmin uit van christelijke beginselen. Zij willen neutraal zijn! Het dagblad van Monsma bedoelde geen nieuwsblad te zijn, maar een courrant die leiding gaf en zou sturen in christelijke richting. Tot de oprichting van zoo'n blad behoort ontzaglijk veel! Voor dat men tot zulk iets overgaat, dient men eerst de kosten te overrekenen. De Nederlandsche Christelijke dagbladen, die christelijke pers, die in den engeren zin bij ons geen kerkelijke pers is, heeft een groote lijdensperiode gekend en nog is ze niet vrij van de gevolgen van bloedarmoede, scrophuleuse en rhachitis. Ze heeft heel wat geld gekost! Ik vermoed dat Monsma en de zijnen de geschiedenis van onzen Standaard niet al te best hebben gekend. En dan was „De Standaard“ een Nederlandsch dagblad en de redacteur was de machtige en geniale journalist Dr. Kuyper. Als een der oorzaken dat de Amerikaansche Standaard niet slaagde, noemt de stichter dan ook dat het grondkapitaal bij lange na niet werd volteekend en dat de oplage niet groot genoeg was. Er waren maar 5000 abonnees. Denk u „De Standaard“ met slechts 5000 intekenaren! De advertenties brachten ook niet genoeg op. Geen wonder! Hoe meer lezers;

wordt wat hij wordt!); maar in elk geval komt hij hier dicht bij ons dan bij den mensch der aesthetische religie. Heeft ook Thomson, een man, dien men in de dingen der aesthetiek mag hooren, niet gezegd: „Bij de overgave aan de bekoring der schoonheid blijft de mensch innerlijk dezelfde, bij de overgave aan God moet hij zichzelf verliezen, wordt hij in God vernieuwd, wordt hij naar zijn diepste wezen afgebroken en gebouwd?“ Bij theïstisch geloof persoonlijke onderwerping aan God; bij de aesthetische religie, ook bij aesthetische Christusbeschouwing persoonlijke visie op een onpersoonlijke, althans door zichzelf gekleurde schoonheid. Bij alle aesthetiek, alle kunst-verering, ten slotte naar het woord van Schiller<sup>1)</sup> slechts een spel, een toegeven aan de speeldrift, een spelen met schoonheid. Maar bij de theïstische religie is er eerst en altijd de ernst, de geweldigheid, de nood, die opgelegd is. Bij gereformeerd Christusgeloof een diepe verslagenheid, een mobiele Christus, een doelstelling in Hem. Bij aesthetische Christusbeschouwing een zacht verleidelijke streeling, een mobiele christen, een aanbidding, die Selbstzweck is, die haar doel stelt in zichzelf; een nooit ontkomen aan de zonde der tachtigers: verwarring van eeredienst en godsdienst. Bij den dienst van den levenden Christus het heilsfeit, dat alleen de aesthetische structuur dragen kan; bij de aesthetiek in de Christusverering een feit, dat straks desnoods verglijden mag tot — illusie. Hier is in beginsel de verwaziging der religie tot een vage apperceptie van het mysterie, de armoedige religiositeit van Spencer en anderen.

Laat ons echter die dingen niet maar zeggen als wetenschappelijke resultaten of theologische filosofische onderscheidingen; doch laat ons deze dingen prediken als vraagpunten van eeuwig leven of ein-

des te meer advertenties; maar ook groeit het aantal intekenaren naarmate er meer wordt ge-adverteerd. Mij dunkt dat de oprichters van het blad te veel Amerikaansch optimisme bezaten. De zaak is mislukt! Schuldigen worden er gezocht! Zij zijn er wel te vinden als men gaat zoeken. Dan wordt kapitaal-krachtigen verweten, dat ze hun geld liever steken in zaken, die meer kans geven om goed te renderen.

Monsma nu gaat in zijn brochure ook na waarom de onderneming wel moest mislukken. In bittere stemming des gemoeds giet hij de fielen van zijn gramschap uit. Deze man schijnt mij een idealist te zijn. Teleurgestelde hoop kan bitter zijn! Hij verwachtte de medewerking van alle protestantsche Christenen. De Protestantische kerken van Chicago hielpen niet genoeg, de kerkelijke bladen niet, de Hollandsche pers ook al niet. De Grand Rapids Pers heeft het heelemaal bij hem bedorven. Zij oefende wel eens kritiek uit. Doch Monsma had niet bedacht, dat wie kaats ook de bal moet verwachten. De „Daily Standard“ was niet zacht in zijn critiek. Waarom zou zoo'n blad welwillend worden behandeld en voorzichtigt ontzien?

Monsma ontziet in zijn boekje ook niet de leidende mannen in de Christelijk Gereformeerde Kerk. Zij schijnen hem ook niet te willen ontzien; ik las althans de volgende instructie van een kerkeraad op zijn classis ingediend: „aangezien de „Daily Standard“ bankroet is; aangezien hierdoor vele leden enz. hunne spaarpenningen verloren; aangezien hierdoor veel onrust enz. onder ons volk is ontstaan en J. Clover Monsma voor deze treurige zaak grootelijks verantwoordelijk wordt gehouden, zoo adviseere de classis al de gemeenten onder haar ressorteering, den heer J. C. Monsma in de gemeenten niet te laten optreden tot deze treurige geschiedenis naar Gods Woord en de regels der kerken in orde is gebracht.“ In een der bladen, in het Hollandsch verschijnende te Grand Rapids, las ik als antwoord op de vraag, welke indrukken gewekt zijn bij de lezing der brochure: 1o. die van tegenzin, omdat het eigen IK, van een zelf-gegeworpen leider, te veel op den voorgrond staat; 2o. van droefheid, omdat alle andersdenkenden met één pennestreek worden afgemaakt als onwezenlijke Christenen, hetwelk niet is naar den geest van Christus; 3o. die van teleurstelling, daar het boek zoo goed als niets geeft over de toepassing van de Calvinistische beginselen op het terrein van de pers; 4o. die van bewondering voor het taal geduld en den moed, om onder zooveel teleurstellingen toch door te gaan en eindelijk die van bevreesding over het voornemen om het toch weer te probeeren een dagblad op te richten te Grand Rapids, waar het sentiment evenmin sterk is als in andere plaatsen.

„De Hope“ meent, dat de uitgave van the „Daily Standard“ wel moest falen en wel omdat de onderneming iets nieuws was en zoo al niet geheel nieuw, toch mislukte en iets ongehoords in Amerika. De idee van een Christelijk dagblad is Nederlandsch en blijkt in ons land uitvoerbaar te zijn, niet in Amerika. En dan in de tweede plaats was het kapitaal op geen tiende toereikend voor het doel, op de groote schaal waarop het werd aangelegd.

deloozen dood. Laat ons den nood der zielen ook hierin betrekken. Want het is waar, aesthetische Christusverering geeft een gevoel van weelde en van rijkdom; ze is immers de aristocratische gave der ingewijden, ze is het sublieme weten der kunst-geïnspireerden. Ze is naar de natuur rijkdom. Maar naar den geest is ze armoede.

Ze heeft een armen Christus; deze Christus toch is er alleen voor voornamene geesten, voor de edelen en de gratievollen; want indruk kan het schoone, ook een louter schooner Christus alleen maken, als en in zoverre in den mensch de onvankelijkheid voor aesthetische visie aanwezig is, „ein originales dunkles Wissen um den Wert des Schönen selber.“<sup>2)</sup> Maar de Christus, dien wij mogen prediken, is rijker. Hij vraagt geen origineel vermogen, doch het vermogen om Hem te kennen, het moet geheel nieuw zijn en hij legt het door wedergehoorte niet in de zielen der grooten slechts of der kunstzinnigen, maar ook der eenvoudigen. Worden als een kindeke — dat kan men tenslotte alleen bij den Christus der Schriften, niet bij dien der aesthetiek.

Aesthetische Christusverering — ze heeft ook een armelijke religie, ze kent niet de vorzadiging met vreugd. Want het bewonderen, het welgevallen komt hier van één kant; wie maar even de persoonlijkheid van Christus loslaat, wie Gólgótha en Christus troon niet drastisch, niet reëel voor zich ziet, wie een onpersoonlijk Christusmysterie overhoudt, die heeft bewondering zonder antwoord van boven; de liefde komt bij hem van één kant.

Alleen de in alles doorgetrokken persoonlijke beleving van den Christus der Schriften geeft de ontzaglijke vertroosting, dat wederkeerig, en van zijn zijde oorspronkelijk is: eerst zijn welbehagen in ons, daarna het onze in hem. Slechts deze aanbidding kan ook bidden: bidden leert aanbidden, maar aanbidden zonder bidden is ornament zonder

<sup>1)</sup> Søren Kierkegaard, Keur uit de werken van —, Haarlem, 1919, bl. 95.

<sup>2)</sup> J. Jac. Thomson, Religieuse Poëzie, bl. 4.

<sup>3)</sup> Karl Sell, Die Religion unserer Klassiker, 2. 1910 bl. 168.

<sup>4)</sup> Rudolf Otto, Das Heilige, 4. Breslau, 1921, S. 87.